

De oude begraafplaats in Gouda

Adriana G. Bontenbal

Begraafplaatsen, kerkhoven of wat poëtischer dodenakkers of grafakkers roepen uiteenlopende gevoelens op. Voor de één is een begraafplaats een oord van stilte waar bezinning troost kan bieden, voor de ander is het een plek die gemeden moet worden. De locatie van grafvelden hangt meestal af van culturele of religieuze opvattingen binnen een gemeenschap en één van de belangrijkste aspecten daarvan is wel de ligging binnen of buiten een stedelijke samenleving.

De ligging van begraafplaatsen wisselde nogal in de loop der tijden, want in de oudheid mocht de dood de stad niet bezoedelen en daarom begroef men zijn doden buiten de stadsmuren, maar wel bij voorkeur in de onmiddellijke nabijheid van de woonplaats om de regelmatige gang naar het graf van overleden verwanten kort te houden. De graven lagen in de oudheid niet opgesloten binnen een ommuurde ruimte, maar omzoomden de wegen en confronteerden de voorbijgangers via de teksten en afbeeldingen op de gedenksteden voortdurend met de eindigheid des levens.

Een belangrijk keerpunt in de geschiedenis van de grafcultuur was het begraven binnen de stedelijke samenleving. In de vroege middeleeuwen gaven de gelovigen de voorkeur aan een laatste rustplaats in de nabijheid van een graf van een heilige martelaar. Men verkoos dan een graf binnen de kerk, of buiten tegen de kerkmuur of op het hof rondom de kerk boven een graf buiten de stad. Een uitzondering is de eerste begraafplaats in 1280 in Amsterdam. Deze werd aangelegd aan de oostzijde van de monding van de Amstel op de oever die nog niet bewoond was. De kapel op het eerste kerkhof zou bediend zijn vanuit Ouderkerk totdat deze, de latere Oude Kerk, in 1334 een eigen pastoor kreeg.¹ Na een periode van ongeveer 1500 jaar kwam in de negentiende eeuw pas weer een einde aan de grafcultus binnen de Nederlandse steden en in de kerken; men keerde weer terug naar het gedachtegoed van de Oudheid, met name dat de doden hun laatste rustplaats buiten de bebouwde kom moesten krijgen. Op het einde van de achttiende eeuw kwam men zo langzamerhand tot de slotsom dat begraafplaatsen weer buiten de stad op een veilige afstand van de bebouwing binnen een ommuurde ruimte aangelegd behoorden te worden. In 1827 werd het begraven binnen de stad verboden en de stadsbesturen begonnen buiten de steden gunstige plaatsen te zoeken voor de aanleg van algemene begraafplaatsen.

De ontstaansgeschiedenis van de 'Algemeene Steedelijke begraafplaats' in Gouda zoals deze in het eerste register heette, begon feitelijk in 1827 bij de uitvaardiging van het besluit door de minister van Binnenlandse Zaken, dat vanaf 1829 begrafenissen niet meer konden plaatsvinden binnen de bebouwde kom.² De Goudse magistraat had vanaf 1827 nog te kampen met een groot aantal problemen om uiteindelijk in 1832 op een nog niet geheel voltooide begraafplaats de eerste doden te begraven.

De Goudse overheid moet voldoen aan een wettelijk voorschrift

Behalve het kerkhof rondom de Sint-Janskerk was er na de reformatie nog één kerkhof binnen Gouda, namelijk het kerkhof op het Pesterf en even buiten Gouda bij de Kleiwegspoort lag de joodse begraafplaats. Op de begraafplaats bij het Pesterf begroeven de doodgravers niet alleen de gestorven patiënten uit het Pesthuis, maar ook werden de armen en de overledenen binnen het gast- en tuchthuis daar begraven.³ Men begroef mensen, die gestorven waren aan een besmettelijke ziekte in het Pesthuis consequent op het Pesterf, zoals bleek uit het verzoek in 1617 van een vaandrig om een sergeant gestorven in het Pesthuis in de grote kerk te mogen begraven. De magistraat wees dat verzoek vanzelfsprekend resoluut van de hand.⁴ Echter in 1828 gaf de stad wel toestemming voor een herbegravenis van iemand, die toen niet gestorven was aan een besmettelijke ziekte in het gasthuis, maar in eerste instantie wel begraven was op het kerkhof van het Pesterf.⁵

¹ M. de Roever, De dood op afstand, in: *Ons Amsterdam*

² SAMH Gouda 0056.2150 Naamregister der eigenaren van graven op de Algemeene Steedelijke begraafplaats te Gouda benevens de namen, ouderdom en dagtekening der begraving van de lijken die in de eigene graven zijn begraven. Beginnende 1 augustus 1832.

³ SAMH Gouda 0056.1449.

⁴ SAMH Gouda 0001.94 fol. 115. J. E. J. Geselschap, *Inventaris van het oud-archief van Gouda* (Gouda 1965) voortaan vermeld als 0001.94 fol. 115.

⁵ SAMH Gouda 0056.285 dd. 11 oktober. Catharina van Perridon leefde als provenierster in het gasthuis. Haar beide nichten

De begraafplaats bij het Pesthuis achter de kazerne wekte vanwege het besmettingsgevaar begin negentiende eeuw ook ongerustheid bij het ministerie van Oorlog, dat in 1818 via de gouverneur van Zuid-Holland verzocht het kerkhof achter hun kazerne in het Pesthuis te sluiten. De gemeente reageerde slechts met de belofte de doden in de toekomst wat zorgvuldiger de doden te begraven.¹ De begraafplaats op het Pesterf ontlastte de beperkte grafruimte in en rondom de Sint-Janskerk, zodat men nauwelijks bereid was het Pestkerkhof prijs te geven. Binnen de kerk was namelijk plaats voor 2235 graven inclusief de 368 graven in particulier eigendom. Volgens de kerkmeesters waren 250 plaatsen onbruikbaar, doordat de doophekken, de ronde banken en de basementen van de pilaren de nodige ruimte innamen en de kerkmeesters taxeerden het gebruik van een graf op ongeveer dertig jaar. Dus er bleven maar 1617 plaatsen over en bij een gebruik van zo'n 30 jaar van één graf werd het inderdaad moeilijk.

In heel wat geledingen van de bevolking begon de vrees voor besmettingsgevaar zo langzamerhand de overhand te krijgen, maar de overheid reageerde nauwelijks op de angst van zijn inwoners, wat voornamelijk te wijten zal zijn geweest aan de enorm hoge aanlegkosten van een begraafplaats buiten de stad.

Aan de andere kant berekenden de kerkmeesters een inkomstenverlies uit begrafenissen op een bedrag van circa 2900 gulden per jaar.² Deze cijfers geven enigszins een beeld van de situatie in Gouda aan het begin van de negentiende eeuw.

Al vrij vroeg in 1795 tijdens de Bataafse Republiek vaardigden de Representanten van het Volk een verbod uit op het begraven binnen de steden. Amsterdam verzette zich hevig wegens de drassige grond rondom de stad en vanwege de hoge exploitatiekosten van een begraafplaats, maar in Gouda benoemde de magistraat in 1795 daarentegen toch maar een commissie om een plan op te stellen voor een nieuwe begraafplaats buiten de bebouwde kom. Het voorstel was om het zogenaamde Schapenveld van de stad of het Moesland dat toebehoorde aan verschillende eigenaren daartoe te bestemmen. Dit laatste land lag tussen de gewezen azijnplaats en de overvaartschouw aan het Vlamingspoortje langs de stedensingel; de taxatie-waarde van de grond lag destijds tussen de 6000 en 7000 gulden.³ Bij dit plan bleef het echter, want in 1797 trok de regering het verbod weer in. Een decennium later tijdens de Franse tijd was de Franse wetgeving van 1804 van kracht in de Nederlanden. De overheid kreeg toen het toezicht op de algemene en particuliere begraafplaatsen, waarbij de diverse kerkgenootschappen op de algemene begraafplaatsen ieder een afzonderlijke plaats behoorden te krijgen voor het begraven van hun dode geloofsgenoten. Ook nu weer maakten de Nederlandse steden weinig haast met de aanleg van nieuwe begraafplaatsen buiten de stad. In 1813 draaide koning Willem I deze wetgeving terug, maar stelde wel een geneeskundige commissie in om onderzoek te doen naar het begraven binnen de kerk en naar de daaruit vloeiende schadelijke gevolgen voor de volksgezondheid.⁴ De verordening van 1827 maakte daarna daadwerkelijk een eind aan het begraven binnen de steden en gemeenten met meer dan 1000 zielen. Ook de stad Gouda was genoodzaakt te voldoen aan deze wettelijke bepaling en de problemen op organisatorisch en praktisch gebied dienden zich al meteen aan.

Organisatorische problemen

De aard van moeilijkheden op organisatorisch gebied was te vinden op kerkrechtelijk- religieus en -privaatrechtelijk gebied. Van het begin af aan eisten de kerkmeesters van de Sint-Janskerk de meeste aandacht op. Deze kerk bezat van oudsher in 1482 het begrafenisrecht, bijvoorbeeld zusters en broeders in de kloosters en vrome gelovigen, die destijds een graf wenste op het kerkhof van één van

wilden haar een eervolle begrafenis geven en vonden Petrus van Elst, koopman en kleingarenfabrikant bereid om de kosten van een herbegraving te dragen, de stad gaf hiervoor toestemming.

¹ SAMH Gouda 0056.2028, inv. nr. 94.

² H. L. Kok, hoofdredactie, *Begraven en begraafplaatsen. Monumenten van ons bestaan* (Utrecht 1998^{2e}) 25. Uit statistieken over de jaren 1793-1794 blijkt 80 % van de doden in de kerk begraven werden en 20 % daarbuiten. Zie SA1449 stukken betreffende de stichting van een nieuwe begraafplaats 1826-1829. Niet gefolieerd De kerkmeesters berekenen een gemiddelde over zes jaar om tot een vaststelling van een bedrag tot schadeloostelling te komen voor gederfde inkomsten uit begraven. Het aantal begrafenissen verschilt in de twee opgaven, de ene gaat uit van een totaal van 310 doden en de ander van 320 doden.

³ SAMH Gouda 0001.223-224.

⁴ W. Cappers, "Op zoek naar zekerheid omtrent de dood. Totstandkoming en uitvoering van de begrafeniswet van 1869 in Nederland", in: *Groniek* 99 (1987) 103.

de stadskloosters, behoorde een bedrag aan begrafenisrecht inclusief de kosten van een kist aan de parochiekerk af te dragen.

De deplorabele financiële toestand van de kerk was vaak de aanleiding tot de kerk monopolies te verschaffen. Het stadsbestuur verschaftte na het monopolie op het begraven in de loop der tijden meerdere tegemoetkomingen: in 1541 verkregen de kerkmeesters van de Sint-Janskerk in Gouda het alleenrecht op de verstrekking van de doodskisten en het waslicht, met name de kaarsen.¹ Ook weer om economische redenen kreeg de kerk in 1704 van de Goudse overheid het alleenrecht op de verhuur van baarkleden en van rouwbehangsels. Alleen de gildeleden mochten nog hun eigen kleden gebruiken, maar de weduwen en kinderen van die leden weer niet.

Al in het begin van het jaar 1828 tekenden de kerkmeesters protest aan tegen het verlies van die begrafenisrechten en in februari overhandigden zij het stadsbestuur een taxatie van het inkomstenverlies uit begraven ten bedrage van f 2946,38 per jaar. Dit bedrag was gebaseerd op een berekening van het gemiddelde van het aantal begrafenis over de laatste zes jaar. Na heel wat getouwtrek waaronder een niet gering aantal schriftelijke verzoeken aan de koning wordt de schadeloosstelling uiteindelijk vastgesteld op 2400 gulden per jaar.² De gemeente betaalde deze financiële tegemoetkoming gedurende dertien jaar van 1833 tot en met 1844 en maakte hierna een einde aan de betalingen. Later echter werd deze afkoopsom door het Rotterdamse paleis van justitie vanaf 19 februari 1851 weer aan de St-Janskerk 'ten eeuwigden dage' toegekend.³ Uiteindelijk bleef de gemeente tot ver in de jaren negentig van de twintigste het bedrag van f 2400,00 overmaken. In het hoofdzakelijk protestantse Gouda doken in 1828 intussen ook nog andere problemen op bij de aanleg van de nieuwe begraafplaats. Omdat het beheer over de begraafplaats nu wettelijk aan het gemeentebestuur was gedelegeerd, werd de overheid verplicht afzonderlijke gedeelten daarvan vrij te geven aan alle verschillende godsdiensten in Gouda. In 1830 woonden in Gouda 8767 protestanten, 3873 katholieken en 238 joden.⁴ Rond de jaren negentig van de achttiende eeuw had de joodse gemeenschap al een begraafplaats buiten de stad toegewezen gekregen, maar de katholieken hadden geen eigen plaats om hun doden te begraven. Vanaf 1828 begon de inmiddels opgerichte Commissie van de rooms-katholieke gemeenten in Gouda bij het gemeentebestuur met het indienen van verzoeken tot de inrichting van een apart gedeelte op de algemene begraafplaats. De commissie wees daarbij op de specifieke eisen, die aan een katholieke begrafenis verbonden waren. Het comité wilde op het katholieke gedeelte een afzonderlijk afdeling van ongewijde grond om daarin de ongedoopte kinderen, zelfmoordenaars en mensen, die hun 'paasplicht' vrijwillig hadden verzuimd, te begraven. De laatstgenoemden waren degenen die op paasdag niet ter communie waren gegaan.⁵ De commissie van rooms-katholieke gemeenten bepaalden ook dat een kapel en een kruisbeeld op hun gedeelte onontbeerlijk voor een godsdienstige begrafenis. Door het uitblijven van reacties van het stadsbestuur werd de Commissie van de verenigde katholieke gemeenten in Gouda meerdere malen gedwongen om zich tot de koning te wenden, omdat het gemeentebestuur niet inging op hun specifieke verzoeken. Bij de opening van de begraafplaats in 1832 was er nog steeds geen katholiek gedeelte ingericht en pas in 1835 bleek er wel een katholieke afdeling te zijn, gezien de afgifte van een eigendomsbewijs op 20 november 1835 aan de rooms-katholieke kerk der Minderbroeders. Sommige mensen, die op een katholieke begraafplaats begraven wilden worden, kregen van de gemeente Waddinxveen de gelegenheid om daar begraven te worden.⁶ Een kapel en een kruis kwamen op het katholieke gedeelte van de begraafplaats aan de Vorstmanstraat nooit te staan.⁷ De aanleg in 1891 van een bijzondere katholieke begraafplaats met een kapel aan de Oude Gouwe, nu Graaf Florisweg, bood de katholieke geloofsgemeenschap pas uitkomst.⁸ De katholieke afdeling op de algemene begraafplaats bleef desondanks tot 1950 bestaan tot bij de ingebruikneming van de nieuwe begraafplaats Ysselhof. In 1828 plaatste de gemeente Gouda advertenties in de Staatscourant en in de Rotterdamsche Courant van september 1828⁹ om de eigenaren van de graven en grafkelders in de Sint-Janskerk op

¹ SAMH Gouda 0090.29 J. E. J. Geselschap, *Archieven van de Sint-Janskerk te Gouda*. nr 29.

² SAMH Gouda 0057.54 dd. 19 januari 1830.

³ Goudsche courant 1963

⁴ SAMH Gouda 0057.288 dd. 25 mei 1830.

⁵ SAMH Gouda 0057.286 dd. 24 oktober 1828.

⁶ SAMH Gouda 0056.728, Indicateur 1913-1920 ingekomen stukken, in 1913 vroegen ambtenaren van de burgerlijke stand van Waddinxveen een begraafing aan voor drie personen.

⁷ SAMH Gouda archief van de minderbroeders nummer 105.

⁸ SAMH Gouda verslagen van de gemeente over het jaar 1891.

⁹ SAMH Gouda 0057.2071. Dit dossier bestaat uit een bundel van 156 aanvragen om vervangende grafuimten op de algemene

te roepen schriftelijk een aanvraag in te dienen voor een vervangende grafruimte op de Algemene Begraafplaats. Er werd verzekerd, dat men kon rekenen op een vergelijkbare grafruimte op de nieuwe burgerlijke begraafplaats en aan de overschrijving geen administratiekosten verbonden. Het vertrouwen in de gemeente was blijkbaar niet erg groot, want vaak verzochten de eigenaren voor alle zekerheid de eigendomsbewijzen en onderstreepten zij meestal het woord 'kosteloos' of 'gratis'. In februari 1830 was het overgrote deel van de aanvragen binnen bij de gemeente,¹ maar wat bood de stad feitelijk als vergelijkbare grafruimte op de begraafplaats?

N° 3 Gouda 17. September 1828

Weldde Achttbaren Heeren!

Ingevolge WvB's A. uitnodiging by advertentien/ ende staats en Rotterdamseche Couranten deser maats, heeft de ondergete kende de eer, WvB's A. by deze zeer vriende-lyke kennis te geven, dat 3 graven in de overleg/ stans kerē als:

ende ghattande	} zisec	} graf
-- drie en twintigste laag		
-- vijf en twintigste	} twieit	}

hem in eigendom te behoven, en dat het hem aan voe naam te zijn wanneer by het geheel geshied in vier begraving en vromme vreden kerē hem aan toe gelijke grafplaatsen op de nieuw aangeflegde nre; vohde begraafplaats in eigendom moegch worden aangewezen en toegekend met alle verschuldigde hoopachting beluige te zijn

WvB's A. Duenaar.
Dirk de Vos

Aanvraag voor vervangende grafruimte op de begraafplaats. Bron: SAHM, Secretarie-archief.

Hoe zag de vervangende ruimte eruit?

Enkele voorbeelden: de vrouw van Jacobus Eliza van Dongen Bolding was eigenaresse van het 7e graf in de 21e laag in het middelpand van de Sint-Janskerk en kreeg daarvoor een plaats toegewezen in grafrij J nummer 7. Bonaventure Adrien Camille de Lange van Wijngaarden verzocht ook voor zijn zusters, vrouwe Quirina Jacoba Louisa de Lange van Wijngaarden echtgenote van jonkheer Louis Quarles van Ufford en vrouwe Perette Cecile de Lange van Wijngaarden, vervangende grafruimten. De graven in de Sint-Janskerk hadden zij verkregen door koop en bestond uit een grafruimte in de Coolkapel, een grafkelder in het nieuwe kruisband en een grafkelder op het hoge koor die nooit geopend mocht worden. Voor de grafkelders vroeg Bonaventure vervangende ruimte op de nieuwe begraafplaats. Dit waren 13 graven in rij L de nummers 4 tot en met 16. De familie De Lange van Wijngaarden heeft van deze ruimten geen gebruik gemaakt. Een andere familie die wel gebruik gemaakt heeft van de aangeboden grafruimte op de begraafplaats waren de erven van Dirk van der Starre. Deze bezaten twee graven in de Sint-Janskerk, één graf in het middenpand van de kerk en één in het koor, en daarenboven nog een grafkelder op het hoge koor. Bij de aanvraag was een tekening bijgevoegd met de afmetingen van de zerk en het binnenwerk van de grafkelder in de kerk.² Voor deze ruimten kregen de erfgenamen van Dirk van der Starre op de begraafplaats graven aangewezen in rij C de nummers 10 tot en met 17.

De ratio achter de toewijzing van vervangende grafruimte op de begraafplaats door de gemeente Gouda is moeilijk te achterhalen, maar wel is duidelijk, dat men in een niet gering aantal gevallen geen aanzien kon ontfen aan een laatste rustplaats op de nieuwe begraafplaats, zodat nogal wat

begraafplaats. De advertenties zijn geplaatst in de Staatscourant van 8 en 12 september 1828 en in de Rotterdamsche Courant van 6 september 1828. Zie ook 0057.288 dd. 23 februari 1830.

¹ SAMH Gouda 0057.288 dd. 23 februari 1830. Van de in totaal 404 eigen graven waren voor 339 grafruimten de schriftelijke aanvragen bij de gemeente binnen.

² SAMH Gouda 0056.2071 maten van de zerk 10 voet 1 duim bij 11 voet 6 duim (3.15 m bij 3.51 m) en binnenwerk grafkelder 9 voet 10 duim bij 8 voet 4 duim (2.93 m bij 2.55 m). Met dank aan mevrouw H. van Dolder-de Wit. Deze grafzerk is vrij bijzonder; op het randschrift staat: hier leet begrave de edle en ser beminde Jacob va[n] Borcellen, castelein van der Goude starf a[nn]o 1521 op Sinte Tomas avont den 20 Decemb[er] en die eedele Jofvrou Ursula van Foreest sijn huisvrouw starf a[nn]o 1525 den 15 Martii, bidt voor die zie[le]. Middenop: en Clara Clevendam en Annege Spirring sijn dochter; later Dirck van der Starre Elisabeth Catharina Ledeboer.

toegewezen ruimte onbenut bleef. De verbanning van de begraafplaatsen uit de binnensteden riep de nodige problemen op, maar dit maakte niet eens het leeuwendeel uit van het complexe geheel van bestuurlijke verwickelingen bij de aanleg van de nieuwe begraafplaats. Vier jaar lang vanaf januari 1828 tot de maand november 1832 zette Gouda man en macht in om de Goudse doden een laatste rustplaats buiten de stad te bezorgen.

De aanleg van de begraafplaats in de praktijk

Vanaf de publicatie van het koninklijk decreet in 1827 tot de verplichte aanleg van een begraafplaats buiten de steden begon in Gouda de strijd tegen de tijd. Al in januari 1828 vroeg de Goudse magistraat aan Gedeputeerde Staten een maand uitstel om een definitief plan op een later tijdstip te mogen indienen. Dat gebeurde nog eens in april 1828 en daarna bedong Gouda bij Gedeputeerde Staten nog ettelijke malen tot in 1832 uitstel in zo ongeveer iedere fase van de aanleg. Sinds het decreet in 1827 liep Gouda zodoende onophoudelijk achter de feiten aan, totdat het gemeentebestuur in augustus 1832 werd gedwongen de begraafplaats in gebruik te nemen vanwege de cholera-epidemie.

De eerste stap was het vinden van een geschikte locatie die gebonden was aan bepaalde eisen. Het was immers wettelijk verplicht een begraafplaats 35 tot 40 meter buiten de bebouwde kom aan te leggen. Het aantal inwoners met het daaruit berekende gemiddelde sterftecijfer bepaalde de afmetingen van de het kerkhof. Ook van belang was dat wethouder Van Bergen belast met de aankoop van grond bij de koop rekening moest houden met de kwaliteit van de bouwgrond voor de toekomstige gebouwen op het kerkhof. Begin 1828 had de gemeente vier opties, de eerste was het land van M. van Vliet van 4 ha groot, het nadeel van deze grond was dat er geen gebouwen opstonden, de tweede was de tuin van De Mik groot 5.6 ha, die wel enigszins geschikt was temeer daar er gebouwen opstonden, het derde stuk grond van ongeveer 10 ha lag aan de Solonskade en was in bezit van drie eigenaren. Een voordeel was dat daar gebouwen opstonden en de vierde keuzemogelijkheid was het land van Verrijst van 12 ha groot, maar deze grond bestond gedeeltelijk uit bosland en had geen bebouwing.¹ Uiteindelijk is gekozen voor de grond aan de Solonskade, die de gemeente aankocht voor de prijs van 2325 gulden. De Solonskade, de latere 'oude' Kerkhoflaan is in 1917 opgenomen in het terrein van de kaarsenfabriek. De huidige Kerkhoflaan lopend van de Turfsingel naar de Prins Hendrikstraat ten noorden van de kaarsenfabriek is pas in 1901 in gebruik genomen.² Deze 10 ha grond voor de begraafplaats is in 1872 nog uitgebreid met 124 ca. De gemeente Gouda en de kaarsenfabriek verruilden in dat jaar twee stukken grond en bij de begraafplaats kwam een bebost perceeltje van 40 meter lang en 4 meter breed langs de schutting van de fabriek.³

Een andere probleem was het beheer over de begraafplaats, waarvan een begrafenisonderneming vanzelfsprekend deel uitmaakte. Pas in april 1828 verplichtte een decreet de stedelijke autoriteit tot het toezicht op de begraafplaats en de stad was dus ook verplicht een begrafenisonderneming op te zetten, wat natuurlijk een cultuuromslag was gezien de eeuwenlange traditie van de dodenzorg door de kerk. Door het besluit van de overheid dat begraven een zuiver burgerlijke aangelegenheid was, verkregen de steden ter bestrijding van de aankoop- en aanlegkosten boekhoudkundige faciliteiten. Gedeputeerde Staten gaf namelijk toestemming om deze kosten als buitengewone ontvangsten als ontvangst te boeken op de begroting van 1829.⁴ Deze constructie bood blijkbaar soelaas, want in de zomer van 1828 komt de aanleg van de begraafplaats pas goed op gang.

De gemeente verkocht in oktober de tuinhuisen en bomen op de inmiddels in juli 1828 aangekochte grond aan de Solonskade om plaats te maken voor de aanleg van de omdijking rondom de toekomstige begraafplaats. De stad besteedde dit werk uit aan de 'stadsdiepers' of 'kleidiepers' tegen f 14,50 de strekkende 10 meter. Voor de ringdijk van 1160 meter lang en de verbreding van de weg in de Korte Akkeren ontvingen de kleidiepers in totaal f 1982,00. Door de aanleg van die kade omzeilde het stadsbestuur het decreet van februari 1829, waarbij de bouw van een muur rondom het kerkhof verplicht werd gesteld. In plaats daarvan werd een sloot rondom het kerkhof gegraven en plantte men

¹ SAMH Gouda 0056-128 fol. 225 en fol. 232 en J. M. Verhoeff, *De oude Nederlandse maten en gewichten* (Amsterdam 1983) 121. In de tekst zijn de oppervlakte maten in roeden vermeld, na 1820 in Nederlands Metriek Stelsel één roede: 100 vierkante meter.

² A. Scheygrond, *Goudsche straatnamen* (Alphen aan de Rijn, 1979) 88.

³ SAMH Gouda 0057.1117. De grond van de gemeente besloeg 172 ca en was een deel van het perceel kadastraal bekend als E898 en de grond van de kaarsenfabriek was 124 ca, bekend als E276.

⁴ SAMH Gouda 0057.128 fol. 253.

bomen aan.¹ Met de aanleg van de ringdijk besteedde de gemeente ook de ophoging van de begraafplaats uit, waarvan de kom binnendijks 166 meter lang, 44 meter breed en 1.96 meter diep was. De eerste ophogingslaag van 94 cm bestond alleen uit rivier- of duinzand en de tweedelaag uit aardspecie samengesteld uit twee delen zand en één deel afval van de steenplaatsen..² Jan Broere was de laagste inschrijver met een bedrag van 14.000 gulden en kreeg het werk. Tijdens de grondwerkzaamheden in 1829 besteedde de stad Gouda eveneens de bouw aan van het huis bij de entree van de nieuwe begraafplaats.

Ingang aula. foto auteur

Op 16 april 1829 was de openbare aanbesteding van het huis en de laagste inschrijver was Willem van Bommel met een bedrag van 12.500 gulden. Dit gebouw, dat er nu nog staat, was 12.50 meter lang en 10 meter breed en 5.65 meter tot de nok.³ De aannemer onderheide het huis met 88 palen van 11 meter lang en het gebouw zelf bevatte zes vertrekken, een keuken en een kelder. Boven elk van de twee raamkozijnen in de voorgevel kwam een in steen uitgehouwen doodshoofd en twee knekels en in de houten raamkozijnen sneed de houtsnijder treurwilgen. De vier stenen pilasters op elke hoek van het gebouw waren anderhalf steen dik en de ingang aan de voor- en achterzijde bestond uit een hardstenen trap van twee treden. De oplevering van het gebouw zou in september 1829 zijn, maar de aannemer was genoodzaakt een paar maanden uitstel te bedingen in verband met de zeer slechte weersomstandigheden in de maanden juli en augustus. In december 1829 was de bouw klaar en sinds die tijd bewoonde ofwel bewaakte M. de Bruin van gemeentewege het huis tot en met 1832 bij de ingebruikneming van de begraafplaats. Dit pand is op het eind de van de twintigste eeuw op de monumentenlijst geplaatst.

Timmerlieden plaatsten in 1828 een gewoon hek bestaande uit zes palen bij de ingang van de begraafplaats en nog een afscheidingshek bij de katholieke afdeling op het achterste gedeelte van de begraafplaats. De gemeente verving dit onderhoudsgevoelige hekwerk in 1899 door een ijzeren hek op een stenen voetsmuur. Andere bouwactiviteiten op de begraafplaats, waarbij de bouw van het 'baarhuisje' moet worden genoemd, zijn pas later in de negentiende eeuw ontplooid. De bouwkundige problemen behoorden in 1830 min of meer tot het verleden.

De samenstelling van een reglement op het begraven vroeg daarna de nodige energie van het stadsbestuur. Dit reglement was wettelijk verplicht, omdat de gemeente Gouda de taak van begrafenisondernemer overgenomen had van de kerk. De eerste directeur werd Dirk Lunenburg, koster van de Sint-Janskerk, die veel ervaring had opgedaan met organiseren van begravenissen tijdens zijn werkzaamheden bij de kerk.

¹ SAMH Gouda 0057.129 fol. 61.

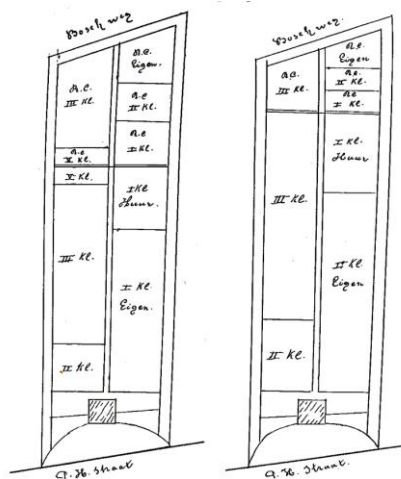
² SAMH Gouda 0057.1098 fol. 154. Zie Verhoef één el is één meter. In artikel 1 van het bestek: het terrein dat aangevuld moet worden bevat op de hoogte van één el uit de begane grond en aan de binnenkant tegen de omkading gemeeten eene middelbare lengte van 165,698 en of 44 Rijnlandse roeden en breed 43,985 el of 11 2/3 Rijnlandse roeden en hoogte 1,961 el of 6 1/4 voet.

³ SAMH Gouda 0057.1098 fol. 170. De afmetingen zijn afgerond. Zie artikel 1 van het bestek lengte is 12.553 el en breedte 10.120 el, van de bovenkant van de fundering te weten op 0.314 el beneden het zogenaamde mallempoel tot de kroonlijst 5.64 el.

De ingebruikneming van de begraafplaats

Op het einde van 1829 drong Gedeputeerde Staten aan op publicatie van een reglement op het begraven, na indiening op 29 januari 1830 door Gouda werd het reglement pas tweeënhalf jaar later goedgekeurd.¹

Het reglement op het begraven bevatte 23 artikelen en begon met de zin dat geen enkele dode ergens anders begraven mocht worden dan op de 'Algemeene Burgerlijke begraafplaats'. De begraafplaats was opgedeeld in twee afdelingen, één voor de protestanten en één voor de katholieken. Elk van die twee afdelingen was weer onderverdeeld in 4 onderafdelingen. In het begrafenisreglement van 1830 waren dat de onderafdelingen 1 en 2, de zogenaamde eerste klasse, bestemd voor eigen graven, huurgraven en kelders, de graven op onderafdeling 3, de tweede klasse, waren te vergelijken qua klasse met de graven die voorheen op het kerkhof van de Sint-Janskerk lagen, de onderafdeling 4 bestemd voor de derde klasse, was voor 'mindervermogenden en bedeeden'.

Bestaande (links) en nieuwe (rechts) toestand van de indeling van het kerkhof. Bron: SAMH, Secretarie-archief.

Elke onderafdeling werd weer opgedeeld in rijen met de letters van het alfabet, die weer genummerd waren in gewone cijfers. In elk graf kwamen twee volwassenen boven elkaar te liggen en daarbovenop kon de doodgraver zoveel kinderen bijzetten als maar mogelijk was. Een ieder die een graf bezat in de Sint-Janskerk kreeg kosteloos een bewijs van eigendom, maar bij verkoop of overdracht door erfenis van een eigen graf was men verplicht één gulden aan leges te betalen. De eigenaren dienden over de aankoop of de overdracht van een graf binnen drie maanden de directeur in te lichten, die ook de aanvragen voor een eigen graf afhandelde.

In 1870 veranderde de indeling, omdat de begrafeniswet van 1869 instelde dat iedere hoofdafdeling onderverdeeld moest worden in vijf in plaats van vier onderafdelingen.

De eigenaren behoorden de zerken en gedenktekens op eigen kosten te onderhouden en bij achterstallig onderhoud deed de gemeente dat, uiteraard op kosten van de bezitters. Men kon vrijelijk na toestemming grafkelders laten metselen en alleen op eigen graven was het geoorloofd gedenktekens of opschriften te plaatsen en dan alleen na overlevering van een tekening of tekst. De administratiekosten voor een opschrift bedroegen vijf tot tien gulden en voor gedenktekens vijftien tot vijftig gulden, de vermelding alleen van een naam of familiewapen was gratis.

Ook in het reglement speelde de angst voor de schijndood een rol. Men had in het nieuwe gebouw een apart lokaal ingeruimd om bij twijfel aan de dood van de overledene gebruik te maken van een vertrek, waarin op kosten van de familie van de dode de nodige onderzoeken gedaan konden worden. De huur van deze ruimte bedroeg één gulden per dag exclusief verwarming en verlichting. Voor wat betreft de tijden van begraven hield men de zomer- en wintertijd aan. In de zomer, van 1 april tot 30 september, was dat van 's morgens 06.00 uur tot 's avonds 21.00 uur. In de winter vanaf 1 oktober tot

¹ SAMH Gouda 0057 dd. 30 juni 1829.

eind maart begroef men alleen van 's morgens 08.00 uur tot 11.00 uur, van deze tijdstippen kon tegen extra kosten worden afgeweken. Op kosten van de familie brachten de gemeentelijke 'lijkdragers', de doden naar de begraafplaats, de overledenen bestemd voor afdeling vier van de 'armen en misdeelden' konden op gratis verstrekte baren naar de begraafplaats gebracht worden. In het gebouw op de begraafplaats waren behalve een lokaal voor mogelijke schijn doden ook nog twee ontvangstvertrekken ingericht voor de familie en vrienden van de dode.

Gouda verzond het reglement zoals gezegd al eind januari 1830 voor een akkoord naar Gedeputeerde Staten. Evenwel pas in augustus 1832 verscheen in het Provinciaalblad een Koninklijk Besluit met een goedgekeurd provinciaal reglement op de begraafplaatsen en het begraven.¹ De samenwerking tussen de verschillende overheden was niet helemaal doorzichtig, want de Gouverneur van Zuid-Holland dacht in februari 1831 dat de gemeente Gouda al een begin had gemaakt met het begraven op de nieuw aangelegde begraafplaats.² Gouda antwoordde dat dit beslist niet het geval was, temeer daar Gedeputeerde Staten nog steeds geen goedkeuring voor het reglement had verleend.³ Tijdens het wachten op uitsluit van Gedeputeerde Staten tussen januari 1830 en augustus 1832 teisterden twee epidemieën de stad Gouda, de kinderpokken en de cholera ook wel braak-of buikloop genoemd. De laatste ziekte versnelde de ingebruikneming van de nieuwe begraafplaats in augustus 1832.

Door het uitstekende inentingsprogramma van de stad bleef het sterftcijfer van de slachtoffers van de pokken beperkt, onder de 308 ziektegevallen tussen 1 januari 1831 en 14 april 1832 waren slechts 34 mensen overleden aan de kinderpokken. De andere epidemie, de cholera, vroeg heel wat meer inspanning van de Goudse overheid om besmetting zoveel mogelijk binnen de perken te houden. De gemeente installeerde een geneeskundige commissie in april 1831, die rapporteerde dat als er een epidemie uitbrak twee op de honderd mensen de buikloop of cholera zouden krijgen, dus op een bevolking van 12.000 mensen zouden volgens de commissie driehonderd mensen besmet kunnen raken. Ook deed de commissie voorstellen om de ziekte te bestrijden en het sterftcijfer zo beperkt mogelijk te houden. Een voorstel was een verbod in te stellen op het begraven van besmette doden binnen de stad en dat de doodgravers de doden al binnen 24 uur na overlijden buiten de stad op de begraafplaats dienden te begraven. Deze tijdsduur van 24 uur week af van de in 1823 bij wet vastgestelde tijdsduur van 36 uur, waarna de overledene pas diende begraven te worden. Het vervoer van de choleradoden met een schuit naar de begraafplaats mocht alleen een half uur voor zonsopgang en een half uur na zonsondergang plaats vinden. De gemeenteraad nam in 1831 de voorstellen van de commissie over en in afwachting van een mogelijke epidemie trof men de nodige voorbereidingen, zoals onder andere de inrichting van een speciaal ziekenhuis voor cholera patiënten en aankoop van bedden enzovoorts. Toen de cholera al in Zuid-Holland gesignaleerd was, riep Gouda begin augustus 1832 de hulp weer in van de Gouverneur om bij Gedeputeerde Staten een goedkeuring, al was het maar een voorlopige, te verkrijgen op het reglement van het begraven. De gemeente gaf tegelijkertijd te kennen dat de nieuwe begraafplaats evenwel nog niet behoorlijk ingericht was, maar dat zij wel de vastgestelde tarieven zou berekenen voor begrafenissen van de choleraslachtoffers. Op 5 augustus 1832 brak de cholera in Gouda uit, de eerste slachtoffers zijn een vrouw en twee kinderen.⁴ De begraafplaats wordt dan, ondanks dat het reglement nog niet goedgekeurd is, in gebruik genomen. Gedurende het heen en weer geschrijf daarna in de maanden augustus en september tussen de gemeentelijke en provinciale overheid berichtte het college van Burgemeester en Wethouders dat zij het betreunden dat er nog niet op een gepaste wijze op de nieuwe begraafplaats begraven kon worden. De diverse afdelingen waren nog niet ingericht en aan de eigenaars van de graven in de Sint-Janskerk was nog steeds geen vervangende ruimte toegewezen. Wel kon de gemeente toezeggen dat zij vanaf 1 november 1832 garant kon staan voor passende begrafenissen met ambtenaren voorzien van de juiste instructies. De goedkeuring van Gedeputeerde Staten kwam uiteindelijk in september 1832 en het college van Burgemeester en Wethouders kon de kerkvoogden van de Sint-Janskerk op 4 oktober 1832 op de hoogte stellen van de definitieve beëindiging van het begraven in de kerk en op het kerkhof per 1 november 1832.⁵

Er kwam in Gouda een einde aan een eeuwenlange traditie die de doden een laatste rustplaats binnen de stedelijke samenleving garandeerden. De verbanning van de begraafplaatsen naar buiten de stad

¹ Dit besluit verscheen in het Provinciaalblad nummer 87 onder verwijzing naar het besluit van Zijne Majesteit nummer 29.

² SAMH Gouda 0057.292 dd.24 februari 1831.

³ SAMH Gouda 0057.565 nr. 137.

⁴ SAMH Gouda 0057.565 nrs. 373 en 383.

⁵ SAMH Gouda 0057.565 nr. 486.

was één van de vele maatschappelijke veranderingen in de negentiende eeuw. De dood kreeg vanaf die tijd letterlijk een afzonderlijke plaats buiten de stad en figuurlijk begon ook het proces van de verborgen dood binnen de samenleving.

De lotgevallen van de algemene begraafplaats tot 1950

Na de ingebruikneming van de begraafplaats begon het onderhoud jaarlijks flinke bressen te slaan in het gemeentelijk budget. In 1846 wees de toenmalige burgemeester al op één van de grootste problemen: namelijk op de voortdurende inklinking van de grond. De gemeente dacht eerst nog in 1895 één van de oorzaken te moeten zoeken in de ringdijk die voornamelijk uit klei bestond en geen water doorliet, waardoor het niveau van het grondwater op de begraafplaats boven het waterpeil van de omringende polder steeg, zodat de onderste kisten in het water kwamen te staan. Zoals bekend schreef het reglement op het begraven voor dat er twee kisten op elkaar moesten staan, waardoor de verhoging van de grond toen nog de enige optie was. Later kwam men tot de conclusie dat de veengrond waarop de begraafplaats lag dermate inklonk dat rigoureuze ophoging weinig zin had.¹

foto auteur

In 1863 wilde de gemeente het achterste katholieke deel van de begraafplaats tot langs het water van de Korte Akkeren en de dijk in zijn geheel verhogen. De aannemer verhoogde in dat jaar de dijk met een halve meter en bracht die op een breedte van 75 centimeter met behulp van vaste Ysselsteekklei en op het achterste gedeelte voerde hij 2300 kubieke meter zand aan. Een jaar later in 1864 was de ophoging van het voorste gedeelte aan de beurt. Een schipper bracht 4000 kubieke meter zand vanaf de Turfsingel in schouwen via de sloot langs het rijpad naar de begraafplaats. De aannemer doorgroef de dijk aan de zuidzijde en kon zo het zand uit de schouwen op de begraafplaats brengen, waarna hij de dijk weer herstelde. Leendert Broere nam dit werk aan voor f 1,03 per kubieke meter.² In 1895 besloot het college van Burgemeester en Wethouders een proef te nemen om door ophoging met zand het hoge waterpeil te beteugelen, in eerste instantie gebeurde dit op het kleine gedeelte van de eigen graven. Een jaar later in 1896 bleek de proefneming succes te hebben, want de onderste kisten bleven boven het waterpeil staan. De aannemer verhoogde in dat jaar de protestantse afdeling van de rijen a, b en c. De eigenaren of de gemeente als eigenaar van graven droegen de kosten van het verhogen van de grafzerken en 'houten ramen'. In 1897 hoogde de gemeente nog eens de protestantse onderafdelingen 1, 2 en 3 met 1500 kubieke meter zand op, maar in 1898 gaf men de moed op doordat het terrein voortdurend bleef verzakken en men beperkte zich vanaf die tijd tot het ophogen van te diepe kuilen, de laatste grote ophoging dateert uit 1900 van de protestantse afdeling met 600 kubieke meter zand. De zandgrond op de begraafplaats viel natuurlijk ook ten prooi aan verstuingen, maar gedeeltelijk loste de beplanting dit probleem weer op. Italiaanse populieren omzoomden de begraafplaats en de gemeente topte de bomen regelmatig, zodat een dichte haag de begraafplaats beschermde. Maar vooral ook door de groeiende aandacht in het laatste kwart van de negentiende eeuw voor sierbeplanting binnen de stad begon de begraafplaats

¹ SAMH Jaarverslagen van de gemeente over 1895 en 1898.

² SAMH Gouda 0057.1104 fol. 278.

vanaf die periode ook enigszins het karakter van een hof te krijgen. In 1878 plantte gemeentewerken een groot aantal iepen en taxusbomen en vijf jaar later nog eens fijne sparren, weer een aantal iepen, wat haagbeuken en taxusbomen alle ongeveer 2.00 meter hoog.¹

Door het ruimtegebrek op de protestantse afdeling zag het gemeentebestuur zich gedwongen de begraafplaats te herindelen. De minimale uitbreiding in 1872 langs de schutting van de kaarsenfabriek is al ter sprake geweest, maar ook in 1908 was door plaatsgebrek een herindeling van de begraafplaats noodzakelijk. Gemeentewerken en het bureau Volksgezondheid adviseerden de gemeenteraad het algemene gedeelte ten koste van het rooms-katholieke deel op de begraafplaats uit te breiden.

Het zogenaamde stukje grond van de ongewijde aarde verdween en men reduceerde het overige rooms-katholieke gedeelte tot de helft met 25 meter ten behoeve van de het protestantse deel. Door deze operatie kwamen vier eerste klas huurgraven van de k afdeling op het protestantse deel van de begraafplaats te liggen; deze gedupeerden kregen, indien zij bezwaar aantekenden, ruimte aangeboden op het katholieke deel.² De katholieke begraafplaats aan de Graaf Florisweg was toen al vanaf 1891 in gebruik en de gemeente verwierf toch al na de opening daarvan steeds meer ruimte op het katholieke deel van de algemene begraafplaats.³ De katholieke hoofdafdeling op de algemene begraafplaats bleef desalniettemin tot de opening van de nieuwe begraafplaats 'Ysselhof' in stand. Ieder jaar vermeldde het jaarverslag begrafenissen op de katholieke afdeling van de algemene begraafplaats en pas vanaf 1948 bleef die afdeling onvermeld, terwijl de laatste katholieke begravenis op de algemene begraafplaats in 1921 had plaats gevonden. Ondanks de ruimtelijke problemen ontplooide Gouda toch enige bouwactiviteiten op de begraafplaats.

Het eerste werk na de ingebruikneming van de begraafplaats was de bouw van een 'lijkenhuisje' zoals destijds de naam voor dit apart staande lokaal luidde. Het lijkenhuisje, dat tegenwoordig het baarhuisje genoemd wordt, stond er al in 1874 toen de gemeente Gouda aan de Koninklijke Commissaris van Zuid-Holland berichtte dat er zowel op de burgerlijke begraafplaats als op de joodse begraafplaats een lokaal stond ter bewaring van de overledenen aan besmettelijke ziekten. In 1872 was de bouw van lijkenhuizen op begraafplaatsen wettelijk verplicht, gebaseerd op twee belangrijke problemen: namelijk de angst voor de schijndood en het besmettingsgevaar van mensen overleden aan besmettelijke ziekten.

Door de verplichting bij wet in 1823, namelijk dat een dode pas 36 uur na het overlijden begraven mocht worden en niet binnen 24 uur, zoals voor die tijd gebruikelijk was, nam de angst voor de schijndood enigszins af. Het gevolg van deze overheidsbeslissing was wel, dat mensen die overleden aan een besmettelijke ziekte te lang boven de grond bleven staan, waardoor besmettingsgevaar een reële mogelijkheid werd. De overheid vestigde daarom steeds meer de aandacht van de gemeentebesturen op de noodzakelijke bouw van lijkenhuizen op of bij begraafplaatsen, zodat de gemeente in die huisjes de besmette doden gedurende de vastgestelde tijd kon bewaren. In een wetsontwerp van 1858 waarin de regering voorstelde de begraving tussen 36 uur en de vijfde dag na overlijden verplicht te stellen, benadrukte de regering tegelijkertijd de belangen van de bouw van lijkenhuizen op begraafplaatsen en van de volksgezondheid.⁴ In 1872 verplichtte de overheid bij wet de bouw van een lijkenhuis bij of op elke begraafplaats.⁵ En de autoriteiten verschaften zelfs richtlijnen voor een 'eenvoudig ingericht lokaal'. Het bouwkundig advies was een vierkant goed geïsoleerd stenen lokaal neer te zetten met in de nok een houten koker en voor de ventilatie twee kokers in de voor- en achtergevel en één koker in elk van de zijgevels afgesloten met ijzergaas tegen de insecten. Het verdiende aanbeveling bij een gemiddelde bevolking (er wordt geen aantal ingezetenen genoemd) een ruimte te maken waar vijf kisten naast elkaar op houten schragen konden staan. De bouwkosten beliepen volgens de overheid ongeveer tweehonderd gulden.⁶ De gemeente Gouda had al in 1873 gezorgd voor de bouw van een houten 'lokaal' die ruimte bood voor tijdelijke bewaring van overledenen aan een besmettelijke ziekte. De gemaakte kosten van f 211,26 kwam min of meer overeen met de

¹ SAMH Gouda 0057.1107 fol. 137 en 0057.1108 fol. 99.

² SAMH Gouda 0057.503 nr. 1136.

³ SAMH Gouda 0057.2158. In grafrij A nummers 1-8 graven van oudemannenhuis, in 1897 de nummers 9-12, in 1897 en 1924 de nummers 14-20, in grafrij B in 1924 nummers 1-4 voorheen van de gasthuizen en de nummers 9-20, in 1924 ook grafrij C nummers 4-20, grafrij D nummers 3-20, grafrij D nummers 3-20, in grafrij E nummers 2-20, grafrij F nummers 1-20. Er worden slechts 10 bezette graven genoemd op het rooms-katholieke gedeelte.

⁴ De gemeente-stem ('s Gravenhage) 8ste jaargang 1858-368.

⁵ Ibidem, 21ste jaargang 1872, zie Staatsblad 4 december 1872 nr. 134. De wet trad in werking op 1 mei 1873.

⁶ Ibidem, 23ste jaargang 1873 - 1135.

richtprijs van de overheid.¹ In 1873 plaatste men het huisje eerst bij de ingang, maar later in 1894 verhuisde het naar de scheiding tussen de twee hoofdafdelingen, de protestantse en de katholieke.² Andere bouwactiviteiten in de laatste jaren van de negentiende eeuw beperkte zich tot het maken van grafkelders en tot het onderhoud van het gebouw bij de ingang.

De gemeente als begrafenisondernemer ontplooidde af en toe wat activiteiten om de onderneming wat beter te laten renderen. In 1896 besteedde zij de bouw van 6 gemetselde graven uit. Men kon voor twee modellen inschrijven, namelijk graven met of zonder een gemetselde vloer. De keuze ging uit naar die met een gemetselde vloer en J. Smit en Zn kreeg het werk voor 417 gulden. Buitenwerks waren de graven 6.60 meter lang en 2.32 meter breed en tussen elk graf was een ruimte van 10 centimeter. In 1931 waren drie van deze graven aan vervanging toe, omdat zij water doorlieten waardoor zij onverkoopbaar waren. De gemeente verving deze drie graven door vijf grafkelders van gewapend beton.³ En nog in 1937 ontving de directeur van gemeentewerken een machtiging voor de aanschaf van vier enkele en één dubbele grafkelder voor de begraafplaats.⁴ Behalve de bouw van grafkelders vroeg het onderhoud van het gebouw op het kerkhof eveneens de nodige aandacht, omdat dit gebouw deels een funeraire functie bezat.

Het gebouw bij de ingang had meerdere functies, voornamelijk diende het als ontvangstruimte voor de familieleden van de dode, maar ook de twee grafdelvers waren daarin gehuisvest. In 1874 kreeg de zogenaamde 'familiekamer' een houten plafond en nieuw behang. In 1910 en het jaar daarna vond de stad het noodzakelijk de ontvangstruimte of wel de 'vriendenkamer' een ingrijpende facelift te geven. Ten koste van de woningen van de grafdelvers vergrootte de gemeente de ontvangstruimte en kwamen er nieuwe meubelen, gordijnen en kleden. Ook de onderkomens van de grafdelvers vielen onder het onderhoud zodat gemeentewerken daar het houtwerk onder handen nam en de vertrekken van nieuw behang voorzag, maar ook dit hoofdgebouw had te lijden van wateroverlast, zodat de kelders voortdurend blank stonden. Daarom besloot de gemeente om die gedeeltelijk met zand vol te storten en daar bovenop een nieuwe vloer te leggen. Niet alleen de verzorging van dit hoofdgebouw, maar ook het onderhoud van de waterwerken om en nabij de begraafplaats eiste de nodige aandacht en op een bepaald moment kwamen er klachten binnen over de verontreiniging van de sloten rondom de begraafplaats.

In 1881 dwongen omwonenden de gemeente tot een onderzoek naar de toestand van de sloten om de begraafplaats, omdat men veronderstelde dat de begraafplaats zelf die verontreiniging veroorzaakte. Uit dit onderzoek bleek dat de kaarsenfabriek de vervuiler was door haar afvalstoffen te lozen op de sloot rondom de begraafplaats. Op kosten van de fabriek dempte de stad de sloot langs de Papegaaisteeg of Solonskade inclusief een gedeelte van de sloot langs de oostzijde van de begraafplaats en sloot het gedempte deel af met een kleidam. In de negentiende eeuw lag nog een vijver voor de begraafplaats, die de gemeente eveneens dempte, nadat het polderbestuur in 1899 tegen de lozing van het water uit die vijver bezwaar had gemaakt. Het water van de vijver werd namelijk ververst vanuit de Turfsingel en het overtollige water loosde dan weer uit op de polder. Omdat alleen watermolens de polder bemaalden, konden volgens het polderbestuur de molens het vijverwater niet verwerken. Gevolg daarvan was dat gemeentewerken de vijver dempte met kolenas, daarop zwarte grond aanbracht en bomen op plantte. Tegelijkertijd in 1899 met de demping van de vijver kwam het stenen hek met de twee inrijhekken. De breedte van het hek, bestaande uit twee inrijhekken inclusief de vleugels, was 5.28 meter en de hoofdstijlen waren 2.92 meter. De aannemer onderheide de stenen muur met 50 palen van 10 meter lang en het metselwerk bestond uit hardgrauwe 'waalmoppen' de zogenaamde waalsteen met hardstenen stukken daartussen. De inrijhekken stonden op blokken van 45 bij 45 centimeter van escauzijnse steen, de zogenaamde blauwe hardsteen uit Henegouwen. Willem van Bokhoven nam dit werk aan voor een bedrag van 1730 gulden.⁵ Daarna in 1917 dempte de stad nog de sloot aan de kant van de Vorstmanstraat en bracht daar een riool aan. Ter verfraaiing van de omgeving legde de gemeente nog achter de bomenrij van de begraafplaats een pad aan en op het aangrenzende terrein kwam daar een speelplaats met een plantsoen, in dezelfde tijd werd een waterleiding voor het onderhoud van de graven aangelegd en voor de bloemen op de begraafplaats.

¹ SAMH Gouda Jaarverslag van de gemeente in 1873 (Gouda) 30.

² Ibidem over het jaar 1894

³ SAMH Gouda Verslag van de gemeenteraad 1831.

⁴ SAMH Gouda 0057 1920 nr 15-2-8 februari 1937.

⁵ SAMH Gouda 0057-1112 f164.

Na de Eerste Wereldoorlog vonden er behalve de normale onderhoudswerkzaamheden weinig ingrijpende veranderingen plaats. De dode Belgische vluchtelingen kregen alleen op de rooms-katholieke begraafplaats een laatste rustplaats¹. In 1940 werd door de gemeente een lening afgesloten van 120.000 gulden ten behoeve van de aanleg van de nieuwe algemene begraafplaats 'Ysselhof'. Tijdens de oorlog ging het grondverzet voor de nieuwe begraafplaats gewoon door en in opdracht van de Duitse bezetter werd op het toekomstige Ysselhof een gedeelte ingericht voor gesneuvelde en gestorven Duitse militairen.²

Terwijl in 1950 het ontvangstgebouw op het Ysselhof pas werd aanbesteed, werd in datzelfde jaar in de maand juni de nieuwe algemene begraafplaats toch al in gebruik werd genomen. Vanaf die tijd had de algemene begraafplaats aan de Vorstmanstraat haar taak volbracht en diende vanaf toen alleen als begraafplaats van bijzettingen in gehuurde of eigen graven.³

De oude begraafplaats heeft bijna 125 jaar lang de Goudse doden opgenomen en aan vele generaties een laatste rustplaats gegund, zij ligt er nu zelf bij als een bejaarde dame, maar desalniettemin heeft zij nog weinig ingeboet aan schoonheid en zij biedt tot op de dag van vandaag een oord van stilte, dat alle gelegenheid tot bezinning biedt.

¹ Zie jaarverslagen 1915 -1917, in 1915 werden er 83 Belgische vluchtelingen begraven, in 1916 30 vluchtelingen en in 1917 14 vluchtelingen.

² SAMH Gouda Jaarverslag 1945, hoofdstuk IV -4.

³ SAMH Gouda Zie jaarverslagen 1950 en 1951. Het gebouw werd gebouwd door L. Vermeer voor f 51.977,00. In het jaar 1950 waren er 254 begrafenissen, waarvan 128 op de oude begraafplaats en 126 op de nieuwe. In 1951 werden 36 mensen op de oude begraafplaats begraven en 227 mensen op de nieuwe.